

आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र

महासभाको १६ डिसेम्बर १९६६ को प्रस्ताव २२०० ए १९७० बाट ग्रहण गरी हस्ताक्षर,
अनुमोदन एवं सम्मिलनकालागि खुला भएको
लागू भएको मिति: धारा २७ अनुसार, ३ जनवरी १९७६

प्रस्तावना

यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू,

संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्रमा निर्दिष्ट सिद्धान्तहरू अनुसार मानव परिवारका सम्पूर्ण सदस्यमा अन्तरनिहित मर्यादा तथा सम्मान एवं नैसर्गिक अधिकारहरूको मान्यता नै विश्वमा स्वतन्त्रता, न्याय र शान्तिको आधार भएको कुरालाई विचार गर्दै,

मानिसमा अन्तरनिहित मर्यादाबाट नै यी अधिकारहरू निःसृत हुने कुरालाई मान्यता दिँदै,

मानव अधिकारहरूको विश्वव्यापी घोषणापत्र अनुसार भय तथा अभावबाट स्वतन्त्रता उपभोग गरिरहेका स्वतन्त्र मानव जातीको आदर्श प्रत्येक व्यक्तिले आफ्ना आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकारहरूको साथै नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारहरू उपभोग गर्न पाउने अवस्था श्रृजना गरेमा मात्र प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने कुरालाई मान्यता दिँदै,

संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्र अन्तर्गत मानव अधिकार तथा स्वतन्त्रताहरूको विश्वव्यापी सम्मान एवं पालनालाई प्रबर्द्धन गर्ने राष्ट्रहरूको दायित्वको विचार गर्दै,

अन्य व्यक्तिहरू तथा आफ्नो समुदायप्रति कर्तव्य भएको व्यक्ति यस प्रतिज्ञापत्रमा स्वीकार गरिएका अधिकारको प्रबर्द्धन तथा पालनाकोलागि प्रयास गर्न उत्तरदायित्व अन्तर्गत छ भन्ने कुरा महसुस गर्दै,

देहायका धाराहरूमा सहमत भएका छन् :

भाग १

धारा १

१. सम्पूर्ण जनताहरूलाई आत्मनिर्णयको अधिकार छ । त्यस अधिकारको कारणबाट नै उनीहरू स्वतन्त्रतापूर्वक आफ्नो राजनीतिक हैसियत निर्धारण गर्दछन् तथा स्वतन्त्रतापूर्वक आफ्नो आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक विकासमा लाग्दछन् ।
२. सबै जनताहरूले आपसी फाइदाको सिद्धान्त तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सहयोगबाट उत्पन्न कुनै दायित्व प्रति कुनै दुराग्रह नराखी आफ्नो लक्ष्यकालागि आफ्ना प्राकृतिक धन तथा स्रोतहरू स्वतन्त्रतापूर्वक उपभोग गर्न सक्नेछन् । कुनै अवस्थामा पनि कुनै जनतालाई उसको आफ्नो जीवन धान्ने उपायबाट वञ्चित गरिनेछैन ।
३. गैरस्वशासित तथा न्याय इलाकाहरूको प्रशासनको उत्तरदायित्व भएका पक्ष लगायत यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू आत्मनिर्णयको अधिकारको प्राप्तिमा प्रबर्द्धन गर्नेछन् तथा संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्रका व्यवस्थाहरू अनुरूप सो अधिकारको सम्मान गर्नेछन् ।

भाग २

धारा २

१. यस प्रतिज्ञापत्रका प्रत्येक पक्षराष्ट्रले व्यक्तिगतरूपमा तथा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग र सहायता, विशेष गरी आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग मार्फत आफ्ना उपलब्ध स्रोतहरूको अधिकतम मात्रामा उपयोग गर्ने गरी खासगरी व्यवस्थापकीय उपायहरूको अवलम्बन समेत सम्पूर्ण समुचित उपायहरूबाट यस प्रतिज्ञापत्रमा स्वीकृत अधिकारहरू प्रगतिशीलरूपमा प्राप्त गर्दै जाने उद्देश्यले कदमहरू चाल्ने कुराको प्रतिज्ञा गर्दछन् ।
२. यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू यस प्रतिज्ञापत्रमा उल्लिखित अधिकारहरू जाति, वर्ण, लिङ्ग, भाषा, धर्म, राजनीतिक वा अन्य विचार, राष्ट्रिय वा सामाजिक उत्पत्ति, सम्पत्ति जन्म वा अन्य हैसियतका आधारमा कुनै प्रकारको भेदभाव विना उपभोग गरिने कुराको प्रत्याभूति दिने प्रतिज्ञा गर्दछन् ।
३. विकासशील देशहरूले मानव अधिकार तथा आफ्ना राष्ट्रिय अर्थ व्यवस्थालाई उचित ध्यान दिँदै यस प्रतिज्ञापत्रमा स्वीकृत आर्थिक अधिकार गैरनागरिकहरूलाई कुन हदसम्म प्रत्याभूत गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्नेछन् ।

धारा ३

यस प्रतिज्ञापत्रमा उल्लिखित सम्पूर्ण आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकारहरूको उपभोग गर्ने पुरुष तथा महिलाको समान अधिकार सुनिश्चित गर्न यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू प्रतिज्ञा गर्दछन् ।

धारा ४

यस प्रतिज्ञापत्रअनुरूप राष्ट्रले व्यवस्था गरेका अधिकारहरूको उपभोगमा यस्ता अधिकारको प्रकृतिसँग मिल्ने गरी तथा प्रजातान्त्रिक समाजमा साधारण कल्याण प्रबर्द्धन गर्ने उद्देश्यकालागि मात्र कानूनद्वारा निर्धारित सीमाहरू अन्तर्गत मात्र राष्ट्रले त्यस्ता अधिकारहरू सीमित गर्न सक्ने कुरा यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू स्वीकार गर्दछन् ।

धारा ५

१. यस प्रतिज्ञापत्रमा भएका कुनैपनि कुरालाई, कुनै राष्ट्र समूह वा व्यक्तिलाई यस प्रतिज्ञापत्रमा स्वीकार गरिएका कुनै अधिकार वा स्वतन्त्रता नष्ट गर्ने वा ती अधिकारलाई यस प्रतिज्ञापत्रमा व्यवस्था गरेभन्दा बढी मात्रामा सीमित गर्ने उद्देश्य भएको कुनै क्रियाकलापमा संलग्न हुने वा कुनै काम गर्न पाउने अर्थ आउने गरी व्याख्या गर्न सकिनेछैन ।
२. यस प्रतिज्ञापत्रले यस्ता अधिकारहरू स्वीकार गर्दैनन् वा तिनलाई कम मात्रामा मात्र स्वीकार गर्दछन् भन्ने बहानामा कानून, महासन्धिहरू, नियमहरू वा परम्पराका आधारमा कुनै देशमा स्वीकार गरिएका वा विद्यमान रहेका कुनै मौलिक मानव अधिकारमा कुनै नियन्त्रण वा न्यूनतालाई ग्रहण गरिनेछैन ।

भाग ३

धारा ६

१. यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरूले आफूले स्वतन्त्रतापूर्वक छानेको वा स्वीकार गरेको कुनै कामबाट आफ्नो जीवन धान्न सक्ने मौकाको अधिकार समेत प्रत्येक व्यक्तिको काम गर्ने अधिकार स्वीकार गर्दछन् र यस अधिकारलाई सुरक्षा गर्न समुचित कदम चाल्नेछन् ।
२. यस अधिकारको पूर्ण प्राप्ति हासिल गर्न यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रबाट चालिने कदमहरूमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक निर्देशन तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम, निरन्तर आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक विकास प्राप्त गर्ने नीति तथा प्रविधिहरू एवं व्यक्तिको मौलिक राजनीतिक तथा आर्थिक स्वतन्त्रताहरू सुरक्षा गर्ने अवस्थामा पूर्ण तथा उत्पादनशील रोजगारी समावेश हुनेछन् ।

धारा ७

कामको उचित तथा सुहाउँदो अवस्था उपभोग गर्ने प्रत्येक व्यक्तिको अधिकारलाई यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू स्वीकार गर्दछन् जसले खासगरी निम्न कुरा सुनिश्चित गर्दछन् :-

- (क) पारिश्रमिक जुन सबै कामदारलाई न्यूनतमरूपमा देहायका कुरा प्रदान गर्छ:
  - (१) कुनै प्रकारको भेदभाव विना समान मूल्यको कार्यकालागि उचित ज्याला तथा समान पारिश्रमिक, विशेष गरी महिलालाई पुरुषले उपभोग गरेको कामको अवस्थाभन्दा निम्न कार्य अवस्था नदिन समान कार्यका लागि समान तलबको प्रत्याभूति,
  - (२) यस प्रतिज्ञापत्रका व्यवस्था अनुरूप उनीहरू एवं उनका परिवारहरूलाई राम्रो जीवनस्तर,
- (ख) सुरक्षित एवं स्वस्थ कामको अवस्थाहरू,
- (ग) ज्येष्ठता तथा सक्षमताका आधारमा बाहेक अन्य कुनै कुराका अधिनमा नरहने गरी प्रत्येक व्यक्तिलाई उपर्युक्त उच्चतम तहमा पदोन्नती हुन पाउने अवसर,
- (घ) विश्राम, फुर्सद तथा कार्य घण्टाको उचित सीमांकन तथा तलब सहितको आवधिक विदा लगायत सार्वजनिक विदावापत पारिश्रमिक ।

धारा ८

१. यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू निम्न कुरा सुनिश्चित गर्न प्रतिज्ञा गर्दछन् :-
  - (क) आफ्नो आर्थिक तथा सामाजिक हित प्रबर्द्धन तथा संरक्षण गर्न त्यस्ता सम्बन्धित संगठनका नियमहरूको अधिनमा मात्र रहने गरी आफूले छानेका ट्रेड यूनियन खोल्ने एवं त्यसमा सम्मिलित हुने प्रत्येक व्यक्तिको अधिकार छ । यस अधिकारको प्रयोगमा कानूनले तोकेको तथा राष्ट्रिय सुरक्षा वा जनव्यवस्था वा अरुको अधिकार एवं स्वतन्त्रताहरूको संरक्षण गर्न प्रजातान्त्रिक समाजमा आवश्यक प्रतिबन्धबाहेक अन्य कुनै प्रतिबन्ध लगाउन पाइनेछैन ।
  - (ख) राष्ट्रिय महासंघ वा परिसंघ स्थापना गर्ने ट्रेड यूनियनहरूको अधिकार तथा यस्ता महासंघ वा परिसंघहरूको अन्तर्राष्ट्रिय ट्रेड यूनियन संगठनहरू खोल्ने वा त्यसमा सम्मिलित हुने अधिकार,
  - (ग) कानूनद्वारा तोकिएका तथा राष्ट्रिय सुरक्षा वा सार्वजनिक व्यवस्थाको हितमा वा अरुको अधिकार तथा स्वतन्त्रताहरूको संरक्षणकोलागि प्रजातान्त्रिक समाजमा आवश्यक प्रतिबन्ध बाहेक अन्य कुनै प्रतिबन्धहरूको अधिनमा नरहने गरी स्वतन्त्ररूपमा काम गर्न पाउने ट्रेड यूनियनहरूको अधिकार,
  - (घ) कुनै खास देशको कानून अनुरूप प्रयोग हुने गरी हडताल गर्ने अधिकार ।
२. सैनिक बल, प्रहरी वा राज्य प्रशासनका सदस्यद्वारा यी अधिकारहरूको प्रयोगमा कानूनी प्रतिबन्ध लगाउन यस धाराले रोक लगाउनेछैन ।
३. यस धाराको कुनै पनि कुराले संघको स्वतन्त्रता तथा संगठन गर्ने अधिकारको संरक्षण सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनको सन् १९४८ को महासन्धिको पक्षराष्ट्रहरूलाई सो महासन्धिमा व्यवस्था गरिएका प्रत्याभूतिहरू प्रति दुराग्रह हुने व्यवस्थापकीय उपायहरू अपनाउन, वा त्यसरी दुराग्रह हुने तरिकाले कानून लागू गर्न अख्तियारी दिनेछैन ।

धारा ९

यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू प्रत्येक व्यक्तिको सामाजिक वीमा लगायतका सामाजिक सुरक्षाको अधिकार स्वीकार गर्दछन् ।

धारा १०

यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू स्वीकार गर्दछन् कि :

१. परिवार समाजको प्राकृतिक एवं मूलभूत समूहगत इकाई भएकाले विशेष गरी यसको स्थापनाकालागि तथा यसमा आश्रित बालबालिकाको हेरचाह तथा शिक्षाको दायित्व हुँदा त्यसलाई सम्भव भएसम्मको व्यापक सुरक्षा तथा सहायता दिइनु पर्दछ । इच्छुक बरबधुको स्वतन्त्र सहमतिबाट मात्र विवाह सम्पन्न गरिनु पर्दछ ।
२. शिशु जन्मनु अघि र पछिको उचित अवधिभर आमाहरूलाई विशेष संरक्षण प्रदान गरिनु पर्दछ । यस्ता अवधि र काम गर्ने आमाहरूलाई तलबी विदा तथा पर्याप्त सामाजिक सुरक्षा फाइदा सहितको विदा दिइनु पर्दछ ।

३. पितृत्व वा अन्य अवस्थाहरूका कारणबाट कुनै भेदभाव विना सम्पूर्ण बालबालिका तथा तरुणहरूको पक्षमा संरक्षण एवं सहायताका विशेष उपायहरू अपनाइनु पर्दछ । आर्थिक एवं सामाजिक शोषणबाट बालबालिका तथा तरुणहरूको संरक्षण गरिनु पर्दछ । आर्थिक एवं सामाजिक शोषणबाट बालबालिका तथा तरुणहरूको रक्षा गरिनु पर्दछ । तिनीहरूको नैतिकता वा स्वास्थ्यको लीग हानिकारक तथा जीवनकोलागि खतरापूर्ण हुने वा तिनका सामान्य विकासमा अवरोध गर्ने खालका काममा तिनीहरूलाई लगाउन कार्यलाई कानूनद्वारा निषेधित तथा दण्डनीय बनाइनु पर्दछ । राष्ट्रहरूले उमेरको हद पनि तोक्नु पर्दछ जुन उमेरभन्दा मुनिका बालश्रमको तलबी रोजगारलाई कानून निषेधित तथा दण्डनीय बनाउनु पर्दछ ।

धारा ११

१. यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरूले प्रत्येक व्यक्तिको पर्याप्त भोजन, लुगा तथा आवास समेत आफू स्वयं तथा आफ्नो परिवारको पर्याप्त जीवनस्तरको तथा जीविकाको अवस्थाको निरन्तर सुधारको अधिकारलाई स्वीकार गर्दछन् । पक्षराष्ट्रहरूले यस प्रयोजनकोलागि स्वतन्त्र मञ्जुरीमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगको अत्यावश्यक महत्व स्वीकार गर्दै यस अधिकारको प्राप्ति सुनिश्चित गर्न उपर्युक्त कदमहरू चाल्नेछन् ।
२. भोकबाट मुक्त हुने प्रत्येक व्यक्तिको मौलिक अधिकार स्वीकार गर्दै यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरूले व्यक्तिगतरूपमा तथा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगबाट निम्न कुरालाई आवश्यक विशेष कार्यक्रम तथा उपायहरू अवलम्बन गर्नेछन् :
  - (क) प्राविधिक तथा वैज्ञानिक ज्ञानको पूर्ण उपयोग गरी पोषणको सिद्धान्तको ज्ञान प्रचार गरी तथा प्राकृतिक स्रोतहरूको अति प्रभावकारी विकास तथा उपयोग हासिल गर्ने किमिसबाट कृषि प्रणालीहरू विकास तथा सुधार गरी, खाद्यान्नको उत्पादन, संचय तथा वितरणको तरिकामा सुधार गर्ने,
  - (ख) खाद्यान्न आयात गर्ने तथा खाद्यान्न निर्यात गर्ने देशहरू दुवैका समस्याहरूलाई ध्यान दिँदै आवश्यकता अनुरूप विश्वको खाद्यान्न आपूर्तिको समान वितण सुनिश्चित गर्ने ।

धारा १२

१. यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू प्रत्येक व्यक्तिको शारीरिक एवं मानसिक स्वास्थ्यको उच्चतम प्राप्त स्तरको उपभोग गर्ने अधिकार स्वीकार गर्दछन् ।
२. यस अधिकारको पूर्ण प्राप्ति हासिल गर्नका लागि यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरूले चाल्ने कदममा निम्न कुराकोलागि आवश्यक कदमहरू समेत समावेश हुनेछन् :-
  - (क) शिशु मृतजात दर तथा शिशु मृत्यु घटाउने तथा बालकको स्वास्थ्य विकासको व्यवस्था,
  - (ख) वातावरणीय तथा औद्योगिक सरसफाईका सम्पूर्ण पक्षको सुधार,
  - (ग) प्रकोप, महामारी, पेशागत तथा अन्य रोगहरूको रोकथाम, उपचार तथा नियन्त्रण,
  - (घ) विरामी भएको अवस्थामा सबैलाई चिकित्सागत सेवा तथा हेरचाह सुनिश्चित गर्ने अवस्थाहरूको श्रृजना ।

धारा १३

१. यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू प्रत्येक व्यक्तिको शिक्षाको अधिकारलाई स्वीकार गर्दछन् । मानवीय व्यक्तित्व तथा त्यसको प्रतिष्ठाको विकासतर्फ शिक्षा निर्देशित हुनेछ, एवं शिक्षाले मानव अधिकार तथा मौलिक स्वतन्त्रताहरूप्रतिको सम्मान सुदृढ गर्नेछ, भन्ने कुरामा उनीहरू सहमत छन् । स्वतन्त्र समाजमा प्रभावकारी सहभागिता, सम्पूर्ण राष्ट्र तथा जातीय, सामाजिक तथा धार्मिक समूहहरूबीच समझदारी, सहनशीलता तथा मित्रता प्रबर्द्धन गर्न तथा शान्ति कायम गर्ने संयुक्त राष्ट्रसंघ तथा जातीय, सामाजिक तथा धार्मिक समूहहरूबीच समझदारी, सहनशीलता तथा मित्रता प्रबर्द्धन गर्न तथा शान्ति कायम गर्ने संयुक्त राष्ट्रसंघका क्रियाकलापहरूलाई अधि बढाउन शिक्षाले सम्पूर्ण व्यक्तिलाई सबल बनाउनेछ, भन्ने कुरामा उनीहरू सहमत छन् ।
२. यस अधिकारको पूर्ण प्राप्ति हासिल गर्ने उद्देश्यले यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू स्वीकार गर्छन् कि :
  - (क) सबैका लीग प्राथमिक शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क उपलब्ध हुनेछ ।

- (ख) प्राविधिक तथा व्यवसायिक माध्यमिक शिक्षा समेत विभिन्नरूपमा माध्यमिक शिक्षा समुचित उपायद्वारा खासगरी निःशुल्क शिक्षाको प्रगतिशील अवलम्बनबाट सबैकालागि सामान्यतः प्राप्य तथा पहुँचयुक्त बनाइनेछ ।
- (ग) सबैकालागि समानताका आधारमा प्रत्येक उचित उपायद्वारा खासगरी निःशुल्क शिक्षाको प्रगतिशील अवलम्बनबाट उच्च शिक्षा समानरूपमा पहुँचयुक्त बनाइनेछ ।
- (घ) प्राथमिक शिक्षा प्राप्त नगरेका वा पूर्ण अवधि पुरा नगरेकाहरूकोलागि यथासम्भव मुलभूत शिक्षालाई प्रोत्साहित गरिने तथा तीव्र पारिनेछ ।
- (ङ) सबै तहका पाठशाला प्रणालीको विकासलाई क्रियाशीलरूपमा अवलम्बन गरिनेछ, छात्रवृत्तिको पर्याप्त व्यवस्था स्थापना गरिनेछ तथा शिक्षण कर्मचारीको भौतिक अवस्थालाई निरन्तर सुधार गरिनेछ ।
३. यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू, मातापिताको तथा लागू हुने अवस्थामा कानून संरक्षकको, आफ्ना बालबालिकाको सार्वजनिक अधिकारीले स्थापना गरेका विद्यालयहरू बाहेक पक्षराष्ट्रहरूले व्यवस्था गरेको वा स्वीकृति दिएको न्यूनतम शैक्षिक मापदण्डअनुरूप चल्ने विद्यालयहरू छान्ने तथा तिनको आफ्नो आस्था अनुसार आफ्ना बालकालिकाको धार्मिक एवं नैतिक शिक्षा सुनिश्चित गर्ने स्वतन्त्रतालाई सम्मान गर्ने प्रतिज्ञा गर्दछन् ।
४. यस धाराको प्रकरण १ मा उल्लिखित सिद्धान्तहरूको पालनाको तथा यस्ता संस्थाहरूमा दिइने शिक्षा पक्षराष्ट्रहरूले निर्धारण गरेको न्यूनतम मापदण्डहरू अनुरूप हुनुपर्ने आवश्यकताको सदैव अधिनमा रहने गरी शैक्षिक संस्थाहरू स्थापना तथा निर्देशित गर्ने व्यक्ति तथा निकायहरूको स्वतन्त्रतालाई हस्तक्षेप गर्ने गरी यस धाराको कुनै पनि अंशको व्याख्या गरिनेछैन ।

धारा १४

यस प्रतिज्ञापत्रको पक्ष हुँदाका बखत आफ्नो महानगरीय इलाका तथा आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका अन्य इलाकाहरूमा सबैकालागि निःशुल्क अनिवार्य प्राथमिक शिक्षा सुनिश्चित गर्न नसकेको यस प्रतिज्ञापत्रको प्रत्येक पक्षराष्ट्रहरूले योजनामा तोकिएको वर्षको उचित अवधिभित्रमा सबैकोलागि निःशुल्क अनिवार्य शिक्षाको सिद्धान्तको प्रगतिशील कार्यान्वयन गर्न, दुई वर्षभित्र नै विस्तारित कार्य योजना तयार पार्न एवं ग्रहण गर्न प्रतिज्ञा गर्दछ ।

धारा १५

१. यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू प्रत्येक व्यक्तिका निम्न कुराको अधिकार स्वीकार गर्दछन् :-
- (क) साँस्कृतिक जीवनमा सहभागी हुने,
- (ख) वैज्ञानिक प्रगति तथा त्यसका उपयोगको फाइदा उपभोग गर्ने,
- (ग) आफू लेखक भएको कुनै वैज्ञानिक, साहित्यिक तथा कलात्मक उत्पादनबाट उत्पन्न हुने नैतिक तथा भौतिक हितहरूका सुरक्षाबाट फाइदा पाउने ।
२. यस अधिकारको पूर्ण प्राप्तिको लागि यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरूबाट चालिने कदमहरूमा विज्ञान एवं संस्कृतिको संचय, विकास तथा प्रसारकालागि आवश्यक कदमहरू समेत समावेश हुनेछन् ।
३. यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू वैज्ञानिक अनुसन्धान तथा सिजनात्मक क्रियाकलापकालागि अपरिहार्य स्वतन्त्रताको सम्मान गर्ने प्रतिज्ञा गर्दछन् ।
४. यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू अन्तर्राष्ट्रिय सम्पर्क तथा सहयोगको प्रोत्साहन तथा विकासबाट वैज्ञानिक तथा साँस्कृतिक क्षेत्रमा हासिल गरिने फाइदा स्वीकार गर्दछन् ।

भाग ४

धारा १६

१. यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरूले यस प्रतिज्ञापत्रमा स्वीकार गरिएका अधिकारहरूको पालना गर्न आफूले ग्रहण गरेका उपाय तथा तत् सम्बन्धमा हासिल गरिएको प्रगति सम्बन्धी प्रतिवेदनहरू प्रतिज्ञापत्रका यस भाग अनुरूप पेश गर्न प्रतिज्ञा गर्दछन् ।

२. (क) सबै प्रतिवेदनहरू संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव समक्ष पेश गरिनेछन् । निजले सोका प्रतिहरू यस प्रतिज्ञा पत्रका व्यवस्था अनुरूप आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्लाई विचारकालागि प्रसार गर्नेछन् ।
- (ख) संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवले विशिष्टिकृत निकायहरूलाई पनि यस प्रतिज्ञापत्रका पक्ष भएका सदस्य राष्ट्रहरूबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरू तथा त्यसका अंश त्यस्ता निकायको आफ्नो संवैधानिक दस्तावेजहरू अनुरूपका उत्तरदायित्वहरूभित्र पर्ने कुनै विषयसँग सम्बन्धित भएमा ती प्रतिवेदन तथा तिनका सान्दर्भिक अंशहरू त्यस्ता निकायहरूलाई पनि प्रसार गर्नेछन् ।

धारा १७

१. पक्षराष्ट्रहरू तथा सम्बन्धित विशिष्टिकृत निकायहरूसँग छलफल गरी यो प्रतिज्ञापत्र लागू भएको वर्षभित्र आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्बाट निर्धारण गरिने कार्यक्रम अनुरूप यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरूले विभिन्न चरणमा आफ्ना प्रतिवेदनहरू पेश गर्नेछन् ।
२. प्रतिवेदनहरूले यस प्रतिज्ञापत्र अन्तर्गतका दायित्वहरूको परिपूर्तिको मात्रालाई प्रभाव पार्ने कारण तथा कठिनाईहरूलाई इंगित गर्न सक्नेछन् ।
३. संयुक्त राष्ट्रसंघ तथा कुनै विशिष्टिकृत निकायलाई यस प्रतिज्ञापत्रका कुनै पक्षराष्ट्रहरूले सान्दर्भिक जानकारी अगाडि नै दिइ सकेको भए त्यस्तो जानकारी पनः पेश गर्न आवश्यक हुनेछैन । तर त्यसरी दिइएको जानकारीको छोटकरी यथार्थ सन्दर्भ पर्याप्त हुनेछ ।

धारा १८

मानवअधिकार तथा मौलिक स्वतन्त्रताहरूका क्षेत्रमा संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्र अन्तर्गतका आफ्ना उत्तरदायित्वहरू बमोजिम आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्ले विशिष्टिकृत निकायहरूसँग तिनका आफ्ना क्रियाकलापका क्षेत्रभित्र पर्ने यस प्रतिज्ञापत्रका व्यवस्थाहरूको पालनाको सम्बन्धमा भएका प्रगतिबारे आफू समक्ष प्रतिवेदन दिने व्यवस्था गर्न सक्नेछ । यस्ता प्रतिवेदनमा तिनीहरूका समक्ष तिनीहरूबाट ग्रहण गरिएका कार्यान्वयन बारेका निर्णय तथा सिफारिसका विवरणहरू समावेश हुन सक्नेछन् ।

धारा १९

धारा १६ तथा १७ अनुरूप पक्षराष्ट्रहरूले पेश गरेका मानवअधिकार सम्बन्धी प्रतिवेदनहरू तथा धारा १८ अनुरूप विशिष्टिकृत निकायहरूले पेश गरेका मानवअधिकार सम्बन्धी प्रतिवेदनहरू तथा आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्ले अध्ययन तथा सामान्य सिफारिस तथा उचित भएमा जानकारीकालागि मानवअधिकार सम्बन्धी आयोगलाई पठाउन सक्नेछ ।

धारा २०

धारा १९ अन्तर्गत गरिएका कुनै सामान्य सिफारिस वा मानवअधिकार सम्बन्धी आयोगको कुनै प्रतिवेदनमा भएको यस्तो सामान्य सिफारिसको विषयमा वा सोमा उल्लिखित कुनै कागजातको कुनै सन्दर्भका सम्बन्धमा यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू तथा सम्बन्धित विशिष्टिकृत निकायहरूले आर्थिक तथा सामाजिक परिषद् समक्ष टीका टिप्पणीहरू पेश गर्न सक्नेछन् ।

धारा २१

यस प्रतिज्ञापत्रमा स्वीकृत अधिकारहरूको सामान्य पालनाकालागि लिइएका उपायहरू तथा तत्सम्बन्धमा हासिल गरिएका प्रतिहरू बारे यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू तथा विशिष्टिकृत निकायहरूबाट प्राप्त जानकारीको सारांश तथा सामान्य प्रकृतिका सिफारिस समावेश भएका प्रतिवेदनहरू आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्ले समय-समयमा महासभा समक्ष पेश गर्न सक्नेछ ।

धारा २२

आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्ले प्राविधिक सहायता उपलब्ध गराउने कार्यसँग सम्बन्धित संयुक्त राष्ट्रसंघका अन्य अंगहरू, तिनीहरूका सहायक अंगहरू तथा विशिष्टिकृत निकायहरूले आफ्नो सक्षमताभित्र रही यस

प्रतिज्ञापत्रका प्रभावकारी प्रगतिशिल कार्यान्वयनमा योगदान दिन सक्ने खालका अन्तर्राष्ट्रिय उपायहरूको ग्रहण योग्यताको बारेमा निर्णय गर्न सघाउ पुऱ्याउन सक्ने यस प्रतिज्ञापत्रका यस भागमा उल्लिखित प्रतिवेदनहरूबाट उत्पन्न कुनै पनि कुरा त्यस्ता निकायहरूको ध्यानमा ल्याउन सक्नेछ ।

धारा २३

यस प्रतिज्ञापत्रमा स्वीकृत गरिएका अधिकारहरू प्राप्तिकोलागि गरिने अन्तर्राष्ट्रिय काम कारवाहीमा महासन्धि सम्पन्न गर्ने, सिफारिस ग्रहण गर्ने, प्राविधि सहायता उपलब्ध गराउने तथा सल्लाह एवं अध्ययनको उद्देश्यकालागि क्षेत्रीय एवं प्राविधिक बैठकहरू गर्ने सम्बन्धित सरकारहरूसँग मिलेर आयोजना गरिएका जस्ता तरिकाहरू समावेश हुन्छन् भनी यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरू सहमत छन् ।

धारा २४

यस प्रतिज्ञापत्रको कुनै पनि कुरालाई संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्रका तथा यस प्रतिज्ञापत्रमा उल्लेख भएका कुराहरूका सम्बन्धमा संयुक्त राष्ट्रसंघका विभिन्न अंगहरू तथा विशिष्टिकृत निकायहरूका आ-आफ्ना उत्तरदायित्वहरू परिभाषित गर्ने विशिष्टिकृत निकायहरूका विधानका व्यवस्थाहरूलाई कमजोर पार्ने गरी व्याख्या गरिनेछैन ।

धारा २५

यस प्रतिज्ञापत्रको कुनै पनि कुरालाई आफ्ना प्राकृतिक सम्पत्ति तथा स्रोतहरूको पूर्ण एवं स्वतन्त्रतापूर्वक उपभोग तथा प्रयोग गर्ने सम्पूर्ण जनताहरूको अन्तर्निहित भई कमजोर पार्ने गरी व्याख्या गरिनेछैन ।

भाग ५

धारा २६

१. संयुक्त राष्ट्रसंघका कुनै सदस्य राष्ट्र तथा यसका कुनै विशिष्टिकृत निकायको सदस्य, अन्तर्राष्ट्रिय न्यायालयको विधानको कुनै पक्षराष्ट्र तथा संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभाले यस प्रतिज्ञापत्रको पक्ष हुन आमन्त्रण गरिएको कुनै अन्य राष्ट्रबाट हस्ताक्षरकोलागि यो प्रतिज्ञापत्र खुला छ ।
२. यस प्रतिज्ञापत्रलाई अनुमोदन गर्नुपर्नेछ । अनुमोदनका लिखतहरू संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव समक्ष दाखिला गरिनेछ ।
३. यस धाराको प्रकरण १ मा उल्लेख भएका कुनै पक्षराष्ट्रबाट सम्मिलनहरूकालागि यो प्रतिज्ञापत्र खुला रहनेछ ।
४. संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव समक्ष सम्मिलनको लिखत दाखिला भएपछि सम्मिलन प्रभावकारी हुनेछ ।
५. संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवले यस प्रतिज्ञापत्रमा हस्ताक्षर गरेका वा यसमा भएका सबै राष्ट्रहरूलाई अनुमोदन तथा सम्मिलनको प्रत्येक लिखत दाखिला भएको कुराको जानकारी दिनेछन् ।

धारा २७

१. संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव समक्ष अनुमोदन तथा सम्मिलनको पैतिसौं लिखत दाखिला भएको मितिले तीन महिना पछि यो प्रतिज्ञापत्र लागू हुनेछ ।
२. अनुमोदन तथा सम्मिलनको पैतिसौं लिखत दाखिला भएपछि यस प्रतिज्ञापत्रलाई अनुमोदन तथा यसमा सम्मिलन हुने प्रत्येक पक्षराष्ट्रका हकमा सो राष्ट्रले आफ्नो अनुमोदनको लिखत वा सम्मिलनको लिखत दाखिला गरेको मितिले तीन महिना पछि यो प्रतिज्ञापत्र लागू हुनेछ ।

धारा २८

कुनै सीमांकन वा अपवाद विना यस प्रतिज्ञापत्रका व्यवस्थाहरू संयुक्त राष्ट्रसंघीय राष्ट्रहरूका सबै भागहरूमा विस्तार हुनेछन् ।

धारा २९

१. यस प्रतिज्ञापत्रको कुनै पक्षराष्ट्रहरूले कुनै संशोधन प्रस्ताव गर्न सक्नेछ तथा त्यसलाई संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव समक्ष दर्ता गर्न सक्नेछ । त्यसपछि महासचिवले यस प्रतिज्ञापत्रका

पक्षराष्ट्रहरूलाई ती प्रस्ताव उपर विचार गर्न र मतदान गर्न उनीहरू पक्षराष्ट्रहरूको सम्मेलनका पक्षमा छन् वा छैनन् भनी उनलाई सूचना गर्न अनुरोध सहित कुनै प्रस्तावित संशोधनहरूको जानकारी दिनेछन् । पक्षराष्ट्रहरूका कम्तिमा एक तिहाई सदस्यहरू यस्तो सम्मेलनको पक्षमा भएमा महासचिवले संयुक्त राष्ट्रसंघको आयोजनामा सो सम्मेलन बोलाउनेछन् । सम्मेलनमा उपस्थित भै मतदान गर्ने पक्षराष्ट्रहरूको बहुमतबाट ग्रहण गरिएको कुनै संशोधनलाई अनुमोदनकालागि संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभामा पेश गरिनेछ ।

२. संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभाबाट अनुमोदन भएपछि तथा यस प्रतिज्ञापत्रका पक्षराष्ट्रहरूका दुई तिहाई बहुमतबाट आ-आफ्ना संवैधानिक प्रक्रिया अनुसार स्वीकृत भएपछि संशोधनहरू लागू हुनेछन् ।
३. संशोधनहरू लागू भएपछि, संशोधनहरू स्वीकार गर्ने पक्षराष्ट्रहरू यस प्रतिज्ञापत्रका व्यवस्था तथा तिनले स्वीकार गरेका कुनै अधिल्लो संशोधनबाट बाँधिन लागेका अन्य पक्षराष्ट्रहरू उपर बन्धनकारी हुनेछन् ।

धारा ३०

धारा २६ को प्रकरण ५ अन्तर्गत सूचना दिइए तापनि संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवले सोही धाराको प्रकरण १ मा उल्लिखित सबै राष्ट्रहरूलाई देहायका विवरणहरूको जानकारी दिनेछन् :-

- (क) धारा २६ अन्तर्गत हस्ताक्षर, अनुमोदन र सम्मिलन,
- (ख) धारा २७ अन्तर्गत यस प्रतिज्ञापत्र लागू हुने मिति र धारा २९ अन्तर्गतका कुनै संशोधन लागू हुने मिति ।

धारा ३१

१. यो प्रतिज्ञापत्र, जसका चिनियाँ, अंग्रेजी, फ्रान्सेली, रसियाली र स्पेनी भाषाका प्रतिहरू समानरूपमा प्रामाणिक छन्, संयुक्त राष्ट्रसंघको अभिलेखालयमा दाखिला गरिनेछ ।
२. संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवले यो महासन्धिमा प्रमाणित प्रतिहरू धारा २६ मा उल्लिखित सबै राष्ट्रहरूलाई पठाउनेछन् ।